

Politiske og æstetiske aspekter i Rimkrøniken

AF

PERNILLE HERMANN

Den danske krønike omtales almindeligvis som *Rimkrøniken*.¹ Denne senmiddelalderlige rimkrønike er et dansk eksempel på en europæisk genre, der menes at have rod i Frankrig i 1100-tallet med Robert de Waces *Roman de Brut* (1155). I Norden skrives der, ud over den danske rimkrønike, også rimkrøniker i Sverige, nemlig *Erikskrönikan*, *Karlskrönikan* og *Lilla rimkrönikan*, der hidrører fra 14. og 15. århundrede. Ur-rimkrøniken *Roman de Brut* er skrevet ud fra latinske forlæg, som den omsætter til folkesprog, og den har prosaforlæg, som den omsætter til vers. Også *Rimkrøniken* er skrevet ud fra latinske forlæg, historieværker og annaler, bl.a. det såkaldte *Saxokompendium*, *Jyske krønike*, *Rydannalerne* og *Lundannalerne*.² Derudover refererer den to gange til Aristoteles, dels til *Retorikken* (*Rimkrøniken* I: 112), dels til den pseudoaristoteliske *Secretum secretorum* (*Rimkrøniken* I: 121), en lærebog for fyrster, der giver indtryk af at være udarbejdet til Alexander den Store. Også *Rimkrøniken* omsætter sine forlæg til vers. Versemålene veksler, der er hovedsageligt anvendt knittelvers, men også 4-linjet strofisk versemål. Ud over diverse prologer og epiloger i håndskrifter og trykte udgaver består *Rimkrøniken* af i alt 115 monologer af varierende længde, hvor danske regenter, fra Dan til Christian I,³ fortæller om deres liv og død.

Rimkrøniken er relativt sparsomt behandlet både af historikere og litteraturforskere. Det kan der være flere grunde til, her skal jeg nøjes

¹ Der er bevaret flere udgaver/fragmenter af *Rimkrøniken* – på tryk og som håndskrift. Helge Toldbergs trebindsudgave ligger til grund for denne artikel.

² Jf. Johs. Brøndum-Nielsens gennemgang af *Rimkrønikens* kildemateriale (1930: 19).

³ I trykket fra 1533 er der tilføjet et ekstra rim, og der slutter kongerækken ikke med Christian I, men med kong Hans (Toldberg 1956: 93).

med at nævne to. Den første grund kan være, at *Rimkrøniken* – set fra en moderne synsvinkel – er placeret i et krydsfelt mellem historieskrivning og litteratur. Denne placering gør, at en historiker vil kunne afvise *Rimkrøniken* som et relevant studieobjekt bl.a. ud fra den betragtning, at den ikke lever op til Kristian Erslevs kildekritiske ideal om den umiddelbare iagttagelse, det vil sige, at den ikke kan identificeres med en fortidig 'fortæller' eller et vidne, der *ser* eller *iagttager* de fortidige begivenheder (Nevers 2005; Simonsen 2001: 152-162). *Rimkrøniken* er skrevet oven på andre kilder, og dertil kommer, at den har en konsekvent monologisk fremstillingsform, hvor ordene er lagt i munden på de fremstillede personer, uden at der derudover gives overordnede fortællerkommentarer. Hvordan denne fortællerposition medfører en fiktionisering af materialet, vil jeg vende tilbage til. Her skal det blot nævnes, at *Rimkrøniken* med hensyn til afsenderinstansen ikke modsvarer kildekritiske krav.

I egenskab af at være en krønike kan *Rimkrøniken* betragtes som tilhørende en historiografisk genre, og en litteraturforsker vil kunne afvise *Rimkrøniken* ud fra en vurdering af, at den er en 'didaktisk tekst'. Didaktiske tekster er, ifølge Morten Nøjgaard, ikke-litterære tekster, herunder historieskrivning, der forholder sig direkte til virkeligheden, hvad enten de forholder sig til noget, der er, har været eller ønskes realiseret (Nøjgaard 1993: 47).⁴ Didaktiske tekster er altså kendetegnet ved at have virkelighedsforbindelse og ved at være referentielle. Forskellen på ikke-litterære og litterære tekster er ifølge Nøjgaard markeret ved fikтивitet: 'Alle litterære tekster er fiktive i den forstand, at de består af quasi-domme, altså udsagn, der ser ud som dagligsprogets, men som modsat dette principielt ikke har nogen direkte henvisning til faktisk forekommende fænomener. De fortæller ikke om, hvordan tingene var eller vil blive, men om hvordan de kunne være, når man lader fantasien spille' (Nøjgaard 1993: 133).

Når det fiktive, i betydningen det ikke-referentielle, hos Nøjgaard udgør forskellen mellem litterære og ikke-litterære tekster, svarer det til den almindelige opfattelse, at litteratur er fiktionslitteratur, mens historieskrivning er virkelighedsbeskrivelse. Ifølge sådan en opfattelse forventes historieskrivning, som virkelighedsbeskrivelse, at leve op til et sandhedskrav, og den er forpligtet på sandheden af de begivenheder, den beretter om. Det betyder principielt, at historieskrivning kan

⁴ Der findes en stor mængde sprogteoretiske, filosofiske og narratologiske undersøgelser, der diskuterer og problematiserer litterære teksters *differentia specifica*. Morten Nøjgaards bog er valgt som eksempel, fordi den er en generel fremstilling og en anvendt lærebog. Hans fremstilling bærer præg af bogens tekstanalytiske sigte.

betragtes som usand. Modsat er en litterær tekst ikke forpligtet på det faktiske og kan i den forstand ikke betragtes som usand. En litterær tekst vil nok i kraft af en særlig instans, fortælleren, kunne være utroværdig i fortællingen og i forhold til historien, med formalismens termer henholdsvis *sjuzet* og *fabula*, men ikke i forhold til begivenhedernes eller fænomenernes forbindelse med virkeligheden.

Når Nøjgaard skelner mellem litterære og ikke-litterære tekster, fremhæver han – ud over fiktionskriteriet – også det særegne litterære sprog, som forskelssættende. Det litterære sprog betegner han som et oversprog, der forudsætter dagligsproget, men som ikke har noget 'åbenbart denotatum' (Nøjgaard 1993: 24). I det hele taget bliver litterære tekster ofte forbundet med sproglig uigennemsigthed, i den forstand, at litterære tekster aktualiserer sproget og udnytter dets potentiale (Dahlerup 1998: 33-36). Derimod kan ikke-litterære tekster til en vis grad defineres negativt i forhold til en sådan sproglig aktualisering. Hvor de litterære tekster får betydning fra de konnotationer, som ordvalget giver anledning til, er en sådan fordobling fraværende i ikke-litterære tekster, der bruger sprogets denotative og dermed entydige side. En afvisning fra litteraturforskerens side af en 'didaktisk' tekst kan således begrundes med, at den ikke er fiktiv, og at den ikke aktualiserer sprogets potentiale og derigennem giver anledning til beskæftigelse med tekstens udtryksside.

Denne måde at opstille historikerens og litteraturforskerens vurdering af deres studieobjekt, er naturligvis en grov forenkling. Tekster kan ikke automatisk opdeles i ikke-litterære og litterære tekster, underforstået i kilder og fiktionslitteratur, og deraf følgende reserveres som tilhørende henholdsvis historievidenskaben eller litteraturvidenskaben. Den opdeling, som jeg her antyder, er da også for længst blevet problematiseret både internationalt og nationalt, bl.a. i og med den sproglige vending (se f.eks. White 1973 og 1990; Pedersen 1998; Simonsen 2001).

En anden grund til, at hverken historikere eller litteraturforskere i særlig udpræget grad har beskæftiget sig med *Rimkrøniken*, kan være dens uoriginalitet. Set fra et historievidenskabeligt synspunkt kan *Rimkrøniken* opfattes som sekundær, i den forstand, at den ikke indeholder stof, som ikke allerede findes hos dens ældre forlæg. Oluf Friis skriver om *Rimkrøniken*, at den 'Som historieværk ligger [...] på linje med den yngre Middelalders Historieskrivning. Den bringer intet egentligt nyt Stof, men bearbejder og samler det givne Materiale, som den fordanser og gør populært tilgængeligt' (Friis 1945: 190). På et formelt og sprogligt plan efterligner *Rimkrøniken* imidlertid ikke dette

materiale, som sagt omsætter den materialet fra prosa til vers samt fra latin til folkesprog, hvorved den kommer til at fremstå som et dansk eksempel på en europæisk genre. I danske litteraturhistorier behandles *Rimkrøniken* da også i lyset af denne genre, men uden for litteraturhistorierne har *Rimkrøniken* ikke vakt litteraturvidenskabens interesse syn-derligt (Friis 1945; Albeck og Billeskov Jansen 1964; Kværndrup 1990a; Dahlerup 1998).

Thea Summerfield fremhæver også en manglende forskningsinteresse fra historie- og litteraturvidenskaben i forbindelse med de anglo-normanniske rimkrøniker, der blev skrevet i 1300-tallet. Summerfield skriver: 'The verse chronicles of the early fourteenth century have long had little scholarly attention, [...] this is due partly to the combination in these works of historiographic and literary features, and partly to their derivative and alien character' (Summerfield 1998: 5). Summerfield nævner 'kombinationen i disse rimkrøniker af historiografiske og litterære elementer' som én forklaring på den manglende interesse, hvilket svarer til, at de reelt kunne være af interesse for begge videnskaber, men, måske netop af den grund, falder uden for begge felters fagspecifikke interesser. Rimkrønikernes 'afledte og fremmedartede karakter' nævnes som andre forklaringer.

Den begrænsede interesse fra historie- og litteraturvidenskaberne for disse rimkrøniker kan muligvis forstås ud fra forskelle mellem moderne og middelalderlige æstetiske praksisser. I middelalderen var *imitatio*-begrebet fremherskende, og det uoriginale og efterlignende var idealet, hvorimod originalitet ikke var efterstræbelsesværdig. Vurderingen af rimkrøniker som fremmedartede på grundlag af deres uoriginalitet kan altså betragtes som eftertidens. Desuden skelnedes der i middelalderen ikke skarpt mellem litteratur og historieskrivning, eller sagt mere præcist, så skelnedes der i middelalderen ikke på samme måde som i renæssancen og oplysningstiden og fremefter. F.eks. havde den nævnte skelnen mellem litterære og ikke-litterære tekster ud fra fiktionskriteriet ikke samme betydning i middelalderen som senere: Middelalderens tekster bærer ikke præg af et skel mellem fakta og fiktion, de har ofte en etisk-moralsk funktion, som snarere danner baggrund for en skelnen mellem sandhed og løgn. Poetisk sprogbrug og sprogets kunstneriske funktion var heller ikke reserveret særlige tekster, men sandheden kunne repræsenteres ved hjælp af retoriske teknikker, som en senere tid kan være tilbøjelig til entydigt at betragte som tilhørende fiktionslitteratur.

Hvis litteratur skal læses narcissistisk, for at vi som læsere skal kunne genkende os selv, vil rimkrøniker, der bl.a. på grund af middelalderens

litteraturbegreb fremstår som fremmedartede, kunne placeres i periferien af, hvad der fra en moderne synsvinkel kan betragtes som vedkommende læsning. Rimkrøniker vil da kunne arkiveres som 'ophobet fortid' eller som viden, der ikke aktiveres af læseren (Jauss 1981: 61). Førrend det skulle afgøres om rimkrøniker, og anden middelalderlitteratur, kan *sige os noget*, må det imidlertid undersøges, hvad forskellen mellem middelalderlige og moderne æstetiske praksisser faktisk består i. I denne artikel vil jeg i beskedent omfang tage fat i en diskussion, der kan vise, at *Rimkrøniken* kan være et studieobjekt både for historievidenskaben og litteraturvidenskaben, og at den nævnte placering af *Rimkrøniken* i et krydsfelt mellem historie- og litteraturvidenskaben må betragtes som resultatet af post-middelalderlige grænsedragninger mellem litterære og ikke-litterære tekster, der nu igen, hvor bl.a. den sproglige vending har indført nye teorier og metoder, synes at være under opblødning. Dette vil ske ved, efter en indledende præsentation af *Rimkrøniken*, at pege på sider af *Rimkrøniken*, der viser, hvordan den både kan betragtes som et politisk og et æstetisk projekt, og ved i en litterær præsentation af teksten at vise, hvordan enkelte elementer i *Rimkrøniken*, som eftertiden har vanskeligt ved at kategorisere, kan forklares som meningsfulde i forhold til middelalderens æstetiske praksis.

Om Rimkrøniken

Der er gjort flere forsøg på at datere *Rimkrøniken*. De fleste antager, at *Rimkrøniken* blev skrevet mellem ca. 1470 og 1477.⁵ Enkelte daterer den til midten af 1400-tallet (Jansson 1971: 142) og andre igen til begyndelsen af 1400-tallet (se Damsgaard Olsen 1969: 302). Dateringsuensighederne til trods må *Rimkrøniken* betragtes som et relativt sent udtryk for rimkrøniker-genren.

Indtil N.F.S. Grundtvig mente man, grundet en bemærkning i nogle fragmenter og en plattysk oversættelse af *Rimkrøniken*, at en ellers ukendt broder Niels fra Sorø havde forfattet *Rimkrøniken*, men broder Niels har nærmere været den sidste ud af en række redaktører (Brøndum-Nielsen 1930: 96; Kværndrup 1990a: 443; Haastrup 1982). Grundtvig er den første, der fremsætter den teori, at *Rimkrøniken* ikke er forfattet af broder Niels, men af munke, der gennem flere århundreder kontinuerligt har fortsat deres forgængeres påbegyndte værk. Brøndum-Nielsen mener, på baggrund af *Rimkrønikens* sproglige forskelligar-

⁵ F.eks. Brøndum-Nielsen 1930: 39 og 96; Friis 1945: 190; Toldberg 1961: ix; Haastrup 1982: 99.

tethed, at kunne underbygge Grundtvigs synspunkt, at der har stået mere end én forfatter bag *Rimkrøniken*, men Brøndum-Nielsen er ikke enig med Grundtvig i, at den skulle være skrevet over flere århundreder (Brøndum-Nielsen 1930: 26 og 96). Selvom Brøndum-Nielsens samtidige, Hans Brix, fastholder, at *Rimkrøniken* er én forfatters værk (Brix 1936: 160), er det i dag de flestes mening, at *Rimkrøniken* er et kollektivt skrivebordsarbejde, som er skrevet over en relativ kort periode og afsluttet af broder Niels.

Brian McGuire har argumenteret for, at *Rimkrøniken* blev skrevet i forbindelse med opbygningen af et kultur- og lærdomscenter i cistercienserklostret i Sorø. Dette skulle fremme muligheden for, at munke i og omkring Danmark kunne komme til at studere uden først at vandre omkring i søgen efter et passende lærdomssted (McGuire 1982: 254 og note 167). Forsøget på at skabe et sådant intellektuelt centrum i Danmark underbygges af en bemærkning i den plattyske oversættelse af *Rimkrøniken*, hvor valget af dansk som *Rimkrønikens* sprog kommenteres i prologen (*Rimkrøniken* III: 3):

Jeg har ikke drukket af den frankiske vin
Heller ikke af den, der vokser ved Rhinen
det må jeg højligt beklage.
Jeg må nu give mig tilfreds
Og digte og skrive på netop det mål
Som fader og moder har mig lært.

Forfatteren til prologen stiller sig tilfreds med at skrive på dansk, og det kan lyde som om, han havde foretrukket et andet sprog, hvis bare han havde haft evnerne til det. Den beklagende tone kan være beskedenhed, eller den kan slet og ret være et udtryk for det traditionelle synspunkt, at latin havde en anden gennemslagskraft end modersmålet og rettede sig til en anden modtagergruppe. Inden for historieskrivningen var det i 1400-tallet langt fra en selvfølge at skrive på dansk; alt tidligere i denne genre fra cistercienserklostret i Sorø var på latin, og i det hele taget fandtes dansksproget historieskrivning kun i ringe omfang i form af oversatte småskrifter, enkelte kongerækker og korte kongekrøniker (Jørgensen 1964: 54-5).⁶ Men *Rimkrønikens* forfattere har ikke fulgt tra-

⁶ Landskabslove skrives på dansk fra slutningen af 1100-tallet, og fra og med 1395-forordningen udstedes alle love på dansk, sådan at på *Rimkrønikens* affattelsestid er dansk blevet det dominerende diplomsprog (Brønserud Larsen 1998: 324). I 1400-tallet er der også stor oversættelsesaktivitet, bl.a. oversættes ridderlitteratur fra svensk og tysk til dansk (se f.eks. Kværndrup 1990: 460).

ditionen med at skrive historie på latin, ligesom de – som citatet siger – hverken har ladet sig beruse af frankisk eller rhinsk lærdom. Dette kunne ellers være sket under f.eks. et ophold i Köln, som var et blandt flere steder danske studenter kunne rejse til på den tid. Uagtet at springet fra latin til modersmål kan betragtes som et genre-karakteristikum,⁷ ikke et originalt greb, er sproganvendelsen en nyhed i dansk historio-grafisk sammenhæng.

Oprettelsen af et lærdomscenter i Sorø (ca. 1473) skulle være sket nogle år forud for oprettelsen af Københavns Universitet (i 1479), så netop i denne periode synes der at være udfoldet ivrige bestræbelser på institutionalisering af lærdom i Danmark: At *Rimkrøniken* er skrevet i Sorø, betyder ikke, at initiativet til dens affattelse eller dens målgruppe var snævert forbundet med klostret, nærmere at munkene dér besad de nødvendige kompetencer og havde tilgang til de værker, der kunne give den indsigt, der var nødvendig for at skrive krøniken. Prologen til den plattyske oversættelse af *Rimkrøniken* indeholder traditionelle *topoi*, en beskedenhedsformulering, en tilegnelse til kongen, Christian I, samt en fremhævelse af to personer, der har været centrale for værkets tilblivelse: biskoppen fra Roskilde, Oluf Mortensen, og abbeden i Sorø, Peder Bentsen. Oluf Mortensen, der også var involveret i oprettelsen af Københavns Universitet, var ikke alene biskop, men også kansler for Kristoffer af Bayern og Christian I, dvs. biskoppen var både kirkelig og statslig embedsmand. Oluf Friis skriver, at '*Rimkrøniken* er blevet til ikke blot under Kirkens, men under Statens beskyttelse. Ligesom Saxo, men under beskednere Former, er *Rimkrønikens* Forfatter Rigets bestaltede Krønikeskriver' (Friis 1945: 190). Magten – statslig såvel som kirkelig – var utvivlsomt samlet på et lille sted.

Rimkrøniken er, så vidt vides, den første dansksprogede tekst, der bliver trykt. Den trykkes første gang af Gotfred af Ghemen i København i 1495 og igen i 1501, 1504, 1508, 1533 og 1534.⁸ Hvis antallet af oplag modsvare *Rimkrønikens* spredning, ser det ud til, at den bevarede sin popularitet og relevans i den første tredjedel af 1500-tallet, det vil rundt regnet sige indtil reformationen.⁹

⁷ Eksempler på andre modersmålsprogede rimkrøniker, der har latinske forlæg: den anglo-normanniske *Pierre de Langtofts Chronicle* (beg. af 1300-tallet) og den tyske rimkrønike af Ernst von Kirchberg (ca. 1378).

⁸ For en oversigt over de tidlige tryk se Toldberg 1961: xi-xiii. For en omtale af alle tryk og håndskrifter se Toldberg 1956. Se også Nielsen 1986 og Christensen 2007.

⁹ Ifølge Erik Dahl blev der i perioden 1495-1518, så vidt man ved, trykt i alt 21 forskellige danske titler (Dal 1982).

Politik i Rimkrøniken

At dømme efter *Rimkrønikens* indhold har der ligget en politisk holdning bag dens affattelse. Da *Rimkrøniken* blev skrevet, var unionen mellem Danmark, Norge og Sverige formelt set intakt, selvom svenskerne over flere omgange i løbet af 1400-tallet havde forsøgt at løsrive sig. Danskerne led nederlag ved slaget ved Brunkeberg i 1471, og i *Rimkrøniken* siger Christian I opgivende om svenskerne efter dette slag, at 'deres egne lod jeg dem være' (*Rimkrøniken* I: 159). Den svenske uafhængighedsbestræbelse lykkedes dog ikke fuldstændig på dette tidspunkt, unionen opløstes først formelt i 1523, og der kan argumenteres for, at unionen levede videre som tankefigur i nordisk politik indtil 1541 (Gustafsson 2000). Men svenskernes oprør må alligevel have medvirket til at gøre det politiske klima ustabil på *Rimkrønikens* affattelsestid (Frederiksen 2007). Ud over de oprørske svenskere var den danske konge, Christian I, der i 1460 valgtes som fyrste i hertugdømmet Slesvig og grevskabet Holsten, optaget af at overvinde de store finansielle og økonomiske problemer, der opstod i forbindelse med magtovertagelsen af disse lande (Dahlerup 1989: 207; Arup 1902-4).

Det politiske træder bl.a. frem i det følgende citat fra *Rimkrøniken*. Disse ord, der er lagt i munden på Margrete I, kan ses som et eksempel på, at i alt fald den nordiske union var et aktuelt diskussionsemne i den sidste tredjedel af 1400-tallet, og at der fra dansk side var et ønske om at bevare unionen (*Rimkrøniken* I: 151):

Den snor som lægges af strenge tre
 hun brister fuld næppelige,
 det si'er vismand foruden spe [uden hån, i alvor],
 om hun lægges lempelige.
 Jeg lagde en snor med alle [aldeles] stærk,
 da jeg vandt Sveriges krone
 og ærvde Norge til Danmark,
 at de skulle stå i lune [ro, sikkerhed].
 Intet vold eller verdens magt
 kan de samme riger beskade,
 imedens de blive ved samme pagt,
 som jeg dem sammen la'de
 [...]
 Den hellig' og uskilagtige enfoldighed [udelelige enhed]
 lade dem så sammen blive,
 som er i personer trefoldighed,
 som klerken prædike og skrive.¹⁰

¹⁰ Dette citat er oversat til nudansk og med ordforklaring af Povl Schmidt (Schmidt 2000: 116)

Det politisk set problematiske forhold mellem Danmark og Sverige afslører sig også i Svend Tveskægs monolog (*Rimkrøniken* I: 99), hvor grænsedragningen de to lande imellem diskuteres, og hvor det antydes, at den danske konge skal have overherredømmet i Norden (Regnar 1983: 81 og 94). Her er den aktuelle konflikt altså projiceret tilbage på Svend Tveskægs tid, dvs. begyndelsen af 1000-tallet. Tidligere endnu, helt tilbage i *Rimkrønikens* første del, i kong Ros monolog, er der ligeledes en konflikt mellem danskere og svenskere. Rygtet vil vide, at svenskerne vil sende Danmark en hund som konge, og den danske konge reagerer med en trussel om, hvordan danskerne i så fald vil bide fra sig (*Rimkrøniken* I: 14).¹¹

En illustration i det første tryk, Ghemen-trykket fra 1494 (*Rimkrøniken* I: 162), underbygger Margretes holdning til unionen. Illustrationen, et træsnit, forestiller Københavns byvåben. Byvåbnets tre tårne dominerer billedet, de er forholdsmæssigt store og sat i billedets forgrund. De tre tårne flankeres af Sveriges, Danmarks og Norges våbenskjold i mindre størrelse. Heraldikken i illustrationen taler sit tydelige sprog: Den nordiske union skal bevares med centrum i København (se også Nielsen 1986: 11). Forlæggeren, Gotfred af Ghemen, har altså fundet *Rimkrøniken* anvendelig som ledsagetekst til dette visuelt fremsatte politiske synspunkt.

Snoremetaforikken i det ovenstående citat er en symbolsk markering af forbindelsen mellem de nordiske lande. Margrete I's monolog henviser til det sted i Prædikerens Bog, der handler om, at fællesskab giver styrke, mens ensomhed tvinger i knæ. Bibelveset (Præd 4,12) munder netop ud i truismen om, at 'tretvundet snor brister ikke så let'. Den politiske holdning, at Norge, Sverige og Danmark skal forblive samlet, legitimeres derved og gives autoritet gennem anvendelsen af en bibelsk metaforik. Det politiske synspunkt kan ubesværet fremsættes metaforisk og i teologisk indpakning.

Historieskrivning i middelalderen

Affattelsen af *Rimkrøniken*, formentlig i 1470'erne, kan have været politisk motiveret, og man kunne godt foretage en dybere undersøgelse af *Rimkrønikens* holdning og ideologi: Blev *Rimkrøniken* til under indtryk af en specifik historisk eller politisk situation? Hvem stod bag dens politisk-propagandistiske budskab? Og hvilken betydning fik budskabet, hvis nogen? Var det vitterlig afgørende for *Rimkrønikens* affattelse, at den

¹¹ Se Niels Werner Frederiksens undersøgelse af *Rimkrønikens* betydning for opbygningen af et svensk fjendebillede (Frederiksen 2007).

nordiske union var truet? Eller er det snarere forbindelsen med Slesvig og Holsten, der er *Rimkrønike*s egentlige emne? Eller var det faktisk sådan, at *Rimkrønike*n blev til over en længere periode, sådan at den kan afkodes i forhold til flere forskellige historiske situationer og politiske forbindelser? Eller skal *Rimkrønike*n primært betragtes som Sorø-munkes forsøg på at etablere et historisk bånd mellem cistercienserordenen, især klostret i Sorø, og kongehuset, altså disse munkes forsøg på at placere denne klostertradition i et gunstigt lys? Eller er *Rimkrønike*n mest af alt en legitimering af kongehuset i forhold til den danske adel, altså et forsøg på at begrunde kongehusets særegne position med en levendegørelse af hele sriben af forhenværende magthavere?

Der skal ikke her gøres et forsøg på at besvare alle disse spørgsmål, i stedet for skal baggrunden for dem trækkes frem. Spørgsmålene hænger sammen med den opfattelse, der allerede blev nævnt indledningsvis, at historieskrivning er referentiell, og at man dermed vil kunne afgøre tekstens kildeværdi og forstå teksten ud fra den virkelighed, som den blev til i. De involverer endvidere en større diskussion om, hvorvidt tekst og sprog kan betragtes som et transparent repræsentationsmedium, der kan vise hen til de faktiske begivenheder, der repræsenteres i teksten. Denne antagelse er blevet problematiseret bl.a. i nyhistorismen, repræsenteret ved Stephen Greenblatt, hvor der ud fra en antagelse om, at sproglige udtryk ikke kan adskilles fra sanseerfaringer, ikke fokuseres på objektivitet og en formodet uforanderlig virkelighed bagved repræsentationen, men mere på en historisk foranderlig forbindelse mellem, på den ene side, f.eks. sprog og repræsentation og, på den anden side, virkelighed og materialitet (se Simonsen 2001: 146-149 og 162-178 inkl. noter).

Når man beskæftiger sig med *Rimkrønike*n, der – som mange andre middelalderlige tekster – har et bibelsk udgangspunkt og rækker tilbage til mytisk og sagnhistorisk tid, er det klart, at historieskrivningen ikke altid står i forbindelse med faktiske begivenheder og ikke altid er referentiell. Mulighederne for at verificere i alt fald de tidligste begivenheder i *Rimkrønike*n må betragtes som ringe, og det lader sig med hensyn til disse kun meget vanskeligt afgøre, om eller hvor *Rimkrønike*n faktisk repræsenterer fænomener og begivenheder, der har eksisteret eller fundet sted forud for tekstens tilblivelse. For at få *Rimkrønike*n til at modsvare den forventning til historieskrivningen, at den skulle være referentiell og handle om faktiske begivenheder, kan vi inddele *Rimkrønike*n i to overordnede dele: én, der vedrører mytisk og sagnhistorisk tid, og én, der vedrører historisk tid, og efterfølgende møde disse dele med forskellige læserforventninger, f.eks. at begivenheder i den første del

forventes at være eller kan være overnaturlige, mens begivenheder i sidste del skal være faktiske. At inddele *Rimkrøniken* efter grader af formodet fakticitet og efter, hvad der potentielt kan bevises rationelt eller med andre skriftlige kilder, synes imidlertid ikke entydigt at være begrundet i teksten selv. I *Rimkrøniken* nivelleres bibelske, mytiske, sagnhistoriske og historiske personer fremstillingsmæssigt, tematisk og kildemæssigt. Personer og begivenheder i den såkaldte mytiske del behandles i disse henseender på samme måde som dem i den såkaldte historiske del, og *Rimkrøniken* kommer derved til at fremstå som en fremstillingsmæssig enhed, der placerer alle personer og begivenheder på samme formale niveau. Der er på den måde ikke i teksten belæg for, at vi som læsere skal betragte dele af *Rimkrøniken* som mere litterære end andre.

I middelalderen betragtedes historieskrivning ikke entydigt som et spejl af historien, men i høj grad som et formelt anliggende, og det er i forbindelse med middelalderlitteraturen helt centralt at diskutere om begivenhederne, altså den faktiske historie, producerede historieskrivningen, eller om det omvendte var tilfældet. I Ciceros *De Inventione*, der fungerede som alment pensum, omtales historieskrivning som én form for fortælling. Der skitseres tre typer af fortælling, *hystoria*, *fabula* og *argumentum*, og dét at skrive *hystoria* er at rapportere en begivenhed, som er sket (*res gesta*), fjernt fra samtidens erindring (*De Inventione* I, 27). *Hystoria* opfattedes som en fortælling blandt andre, og der var ikke med hensyn til fremstillingsform en markant skillelinje mellem måderne, som faktiske og opdigtede begivenheder kunne skildres på. Det, der betragtedes som faktisk og sandfærdigt, kunne behandles med virkemidler, som vi vil mene karakteriserer fiktionen.

Med hensyn til repræsentationsproblematikken var middelalderens forfattere i udpræget grad bevidste om dét, som ifølge Hayden White også gælder moderne historieskrivning, at den er tekst og sprog, og at den derfor også skal begribes ud fra et sprogfilosofisk eller hermeneutisk begrebsapparat. Når Hayden White med udgangspunkt i 1800-tallets historieskrivning og historiefilosofi hævder, at historieskrivning ikke alene er ideologisk betinget, men dybest set er styret af troper (White 1973), peger han på aspekter af en gammel sandhed. Historieskrivning har altid indeholdt træk, som også findes i fiktionslitteratur, og historieskrivning har altid vægtet en formfuldendt fremstilling af begivenhederne med fokus på elokvens, stil og fremstilling, altså på retorik og udtryk. Men det er først i moderne tid, at historieskrivning (sproget og teksten) forveksles med historie (begivenhederne), og at repræsentationen opfattes som et klart vindue mod det repræsenterede. Allerede Augustin kunne pege på sprogets figurative status (*De doctrina christiana*

II, 10 o.a.), på sprogets manglende evne til at dække verden og på den uovervindelige afstand mellem tegn og ting (*De magistro* VIII o.a.), og der næredes ikke en forventning om, at fortællingen, altså det verbalt-sproglige udtryk, skulle kunne fungere som et entydigt transparent repræsentationsmedium, hvor begivenhed og erkendende bevidsthed kunne mødes. Bl.a. i forlængelse af Augustin mente man dog i middelalderen, at den egentlige betydning fandtes bag ved ordene, ikke i ordene og sproget eller i forbindelsen mellem sprog og virkelighed. Den figurative betydning og sprogets symbolske lag var interessante, idet netop disse – ikke sproget selv – var det givne, og samtidig var det sted, hvor sandheden potentielt fandtes.

Æstetik i Rimkrøniken

Allerede titlen *Den danske krønike* giver et signal om, at vi her – med *Rimkrøniken* – står over for et stykke historieskrivning. Forventningerne til teksten udfordres imidlertid allerede i den almindelig anvendte titel: *Rimkrøniken*. Dét at tale om en rimet krønike kan opfattes som en oxymoron, og fra en moderne betragtning synes titlen at signalere et misforhold i forventningen til indhold og form. For kan historieskrivning være på vers? Transformationen fra prosa til vers skal ikke betragtes som en fiktilisering af et historisk materiale, om end den i en vis forstand må betragtes som en æstetisering, idet versificeringen er en formel bearbejdning. I Danmark skrives der versificeret historieskrivning før *Rimkrøniken*, f.eks. versioner af legenden om Knud, og der skrives rime-de historieværker efter *Rimkrøniken*, f.eks. Poul Helgesens polemiske rim om Christian II og A.S. Vedels rime-de pavekrønike. I det hele taget udelukker verseformen, i antikken og middelalderen, hverken historiske, filologiske eller teologiske diskurser. I 1200-tallets begyndelse synes Anders Sunesen endog – efter Peter af Rigas eksempel – at have haft planer om at skrive en versificeret bibel (Ebbesen 1990: 300). For Sunesens vedkommende blev det til *Hexaëmeron*, en versificeret lærebog i latin og teologi, men at det historiske værk *par excellence*, nemlig *Bibelen*, principielt kunne omsættes til vers uden derved at miste forbindelsen til sandheden, viser, at også en gejstlig historieskrivning, som i særdeleshed gjorde krav på en sandhedsforbindelse, kunne være på vers: Verseformen er ikke et symbol på fiktitivitet, altså snævert forbundet med opdigtede begivenheder. Som nævnt betegnes *Rimkrøniken* i samtiden *Den danske krønike* (f.eks. *Rimkrøniken* I: 1 og III: 1). At det er eftertiden, der giver krøniken dens nuværende titel, *Rimkrøniken*, kan hænge sammen med, at netop verseformen betragtes som det kendetegn, der giver

denne krønike dens singularitet, med andre ord kan den nye betegnelse være opstået i og med forundringen over, at et historisk materiale kan sættes på vers.

I de indledende bemærkninger i denne artikel hævdede jeg, at historievidenskaben kunne afvise *Rimkrøniken* som et relevant studieobjekt, fordi den kan betragtes som en sekundær kilde. Dette gjaldt imidlertid især den historiker, der arbejder ud fra et kildekritisk ideal, som snarere vurderer sine kilder ud fra den pålidelighed, der knyttes til forestillinger om objektivitet og umiddelbar iagttagelse, end for indsigter, der er kommet ind i historieforskningen f.eks. med den sproglige vending og nyhistorismen. Men hvordan kan aspekter af *Rimkrønikens* fremstillingsform i øvrigt fremhæves som forhold ved denne tekst, der gør, at den kan betragtes som en litterær tekst – med andre ord, på hvilken måde fiktioniseres *Rimkrøniken*? Ofte er det sådan i historiografiske genrer, at en afsender gennem *topoi*, subjektive vurderinger eller moraliser kan oplyse om det pågældende værks baggrund, formål, kilder osv. I *Rimkrøniken* er sådanne oplysninger samlet i prologer og epiloger, hvor der – som nævnt i forbindelse med prologen til den plattyske oversættelse – på konventionel vis kan påkaldes guddommelig nåde, hvor emnet kan afgrænses til at være kongernes gerninger, og hvor der kan refereres til autoriteter. I prologmaterialet træder det også frem, at forfædrenes gerninger skrives for, at eftertiden kan lære af dem (*Rimkrøniken* I: 4). Hensigten er altså moraliserende, idet fortiden opstilles som *exemplum*, et forbillede, der viser gode og dårlige eksempler. Men i selve værket gives der ikke sådanne kommentarer, der er fremstillingsformen konsekvent monologisk. Monologerne afbrydes aldrig af dialog, de henvender sig ikke til nogen. Fremstillingen forankrer udsigelsen i et personbundet og subjektivt nu. Der er ikke en overordnet fortæller, der kommenterer eller samler op på det fortalte og derved gør teksten kommunikativ. Den monologiske fremstillingsforms radikalitet kommer til udtryk på to måder, først derved at kongerne selv fortæller om deres død, og dernæst ved at et alment moralkodeks lægges i deres mund; 'Mens kongernes beretning om deres egen død udgør en fortællerposition, de ikke kan indtage, udtrykker sentenserne et moralsk stade, de ikke kan have' (Dahlerup 1998: 104). Først Amlets og derefter Margretes monolog eksemplificerer i det følgende, hvordan både kongernes og dronningens gerninger, død, gravlæggelse eller begravelse fortælleres i første person ental (*Rimkrøniken* I: 28 og 151-2):

Så slog han mig og lagde mig i lig
for han havde til riget stor attrå

Min dronning hun lovede at stå ved mig
 men hun for straks med falskhed og svig
 Hun tog den mand hun elskede ham meget
 som mig i kampen havde slået ihjel
 Sådan plejer onde kvinders løfte
 at holde på en skrøbelig måde.

.....

Tusinde, fire hundrede og på tolvte år
 efter Guds søn var båret,
 da blev jeg død og lagt på bår',
 Sankte Simonis og Judæ aften det var.
 Da jeg havde på det tolvte år
 og dertil fulde tyve
 for Danmarks rige standet til svar [haft ansvar for],
 jeg vil det ikke lyve [overdrive].
 I Roskild' hviles nu mine ben,
 som der står nu beskrevet,
 havde jeg haft nogen hulder' [trofastere] ven,
 i Sorø da havde jeg blevet.¹²

Anvendelsen af *prosopopeia*, dvs. den figur, der tillægger ting eller væsener, der ikke kan tale, evnen til at tale, er det mest iøjnefaldende fiktive virkemiddel i *Rimkrøniken*, og det er især i anvendelsen af denne figur, at der sker et brud på den realisme, som vi forventer af historieskrivningen.

Det andet sted, hvor den konsekvente anvendelse af monologen bryder med realismen, er i de utallige sentenser, der indleder de fleste af monologerne.¹³ Retorisk betragtet er et ordsprog, som meddeler slægtens nedfældede visdom i fyndig og overpersonlig form, en *topos*, et sted, hvorfra der kan hentes materiale til argumenter og vurderinger. I *Rimkrøniken* angiver ordsprogene vurderingsgrundlaget for, hvad der er henholdsvis gode og dårlige gerninger. Det er igennem disse ordsprog, at vi får en meddelelse om, hvordan kongernes gerninger skal bedømmes. Realismen brydes derved, at moralen ikke ligger hos en overordnet fortæller, men er lagt i munden på kongerne selv, hvorved vurderingen skrives ind i kongernes selvportrætter (Dahlerup 1998: 103).

Sammen med den svenske *Lilla rimkrönikan* adskiller *Rimkrøniken* sig

¹² Margrete-citatet er oversat til nudansk og med ordforklaring af Povl Schmidt (Schmidt 2000: 116).

¹³ Om fordeling af ordsprogene, eller med Hans Brix's ord: indledningsmoralerne, se Brix 1936.

fra alle kendte tidligere rimkrøniker, som er fortalt i tredje person.¹⁴ Det kan altså ikke betragtes som et genrekarakteristikum, at *Rimkrøniken* fremstillingsmæssigt er monologisk. På det punkt er den en undtagelse. Monologformen findes imidlertid andre steder i en dansk kontekst. Bl.a. i *Om menneskets levned* af Herr Michael (1450-ca. 1510), hvor *prosopeia* også er en central figur. Hos Herr Michael er sigtet apokalyptisk, og hele fortællingen er indsat i en eskatologisk sammenhæng (Kværndrup 1990b: 65), der mere end antyder en religiøs forestilling om livet efter døden som forklaring på, at døde kan tale. *Rimkrøniken* har ikke på samme direkte måde som *Om menneskets levned* et religiøst opbyggeligt sigte. Ordsprogene, tekstens normative vurderingsgrundlag, er ikke religiøst-opbyggelige, de henvender sig ikke snævert til den til Gud hengivne og vedrører ikke direkte sjælens frelse. Ordsprogene synes enten at have almen gyldighed eller være rettet mod konger og herskere. Ordsprogene giver *Rimkrøniken* præg af at være et kongespejl, det vil sige en moralsk-didaktisk fremstilling af tidligere kongers gode og dårlige gerninger, som nuværende konger kan lære af.¹⁵ Selv om *Rimkrøniken*, bl.a. i kraft af ordsprogene, mere synes at være verdslig, eller høvisk, end gejstlig historieskrivning, kommer eskatologien enkelte steder eksplicit til udtryk, bl.a. i Erik Menveds monolog (*Rimkrøniken* I: 140): 'I Ringsted hvile nu mine ben, til den tid jeg skal op igen, og løn for gerninger tage'. En eskatologisk forventning kan begrunde den særegne fremstillingsform, og monologerne kan ses som de enkelte kongers skriftemål. Det ligger i skriftemålsproblematikken, at mennesket for at kunne opnå frelse må angre sine synder, og det må siges, at de onde konger i *Rimkrøniken* gør dette, idet de redegør for deres handlinger.

Monologformen og det, at døde kan tale, ser vi også i *Dødedansen*, som kendes i trykt form fra midten af 1500-tallet (Poulsen 2000: 123-25 og noter 3-7).¹⁶ *Dødedansen* er senere end *Rimkrøniken*, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at dødedansmotivet var ukendt på *Rimkrønikens* affattelsestid: Dels kan der have været ældre, nu tabte versioner, dels blev der allerede i 1300- og 1400-tallet skrevet dødedans-bøger i flere

¹⁴ Diskussionen om, hvorvidt *Rimkrøniken* er skrevet tidligere end *Lilla rimkrönikan*, eller om det omvendte er tilfældet, har optaget flere, ikke mindst fordi den af disse tekster, der er tidligst, kan tildeles æren for at forny rimkrønikegenren med monologformen. Om forbindelsen mellem *Rimkrøniken* og den svenske *Lilla rimkrönikan* se Brøndum-Nielsen 1930: 8-10 og 96; Friis 1945: 191; Jørgensen 1964: 56; Damsgaard Olsen 1969: 302; Jansson 1971: 142; Haastrup 1982: 99.

¹⁵ Om *Rimkrønikens* forbindelse til *speculum*-genren (fyrste- eller kongespejlet) se f.eks. Friis 1945: 192; Dahlerup 1998: 99.

¹⁶ *Dødedansen* er en bearbejdning af lübebske dødedansbøger fra 1489 og 1520. I dansk sammenhæng ses det europæiske dødedansmotiv endvidere i billedform på danske friser fra ca. 1500 (Poulsen 2000: 123).

europæiske lande. *Dødedansen* er en allegorisk drama-lignende fremstilling, hvor forskellige typer, Paven, Kongen, Hertugen, Munken, Bonden etc., møder Døden. Temaet i *Dødedansen* er død og dødsforestillinger over for liv og livsformer, og dette tema er trukket helt i forgrunden, først ved at allegoriens hovedperson er den personificerede død, dernæst ved, at fremstillingen dvæler ved regnskabet's time, dødsøjeblikket. *Dødedansen* må overordnet set betragtes som en påmindelse om døden som vilkår, *memento mori*, hvilket er et fremtrædende emne i senmiddelalderen. At døde taler i *Rimkrøniken*, giver til en vis grad belæg for at sætte den i forbindelse med dødedansmotivet, men i *Rimkrøniken* er døden ikke – som i *Dødedansen* – trukket i forgrunden. Kongerne dør ganske vist, og monologen fortsætter efter deres død, men det er kongernes handlinger, ikke selve dødsøjeblikket, der står centralt i monologerne. Derfor skal *Rimkrøniken* næppe betragtes som en fremstilling i kunsten at dø, *ars moriendi*.

Det, at døde taler til levende, er kendt fra gravindskrifter, og Brøndum-Nielsen nævner da også gravindskrifterne over Erik Menved og dronning Ingeborg som forbilleder for *Rimkrønikens* monologiske fremstillingsform (Brøndum-Nielsen 1930: 10-11). *Siste viator*, som betyder 'gør holdt du vandringsmand (og hør min historie)' er betegnelsen for den *topos*, at portrættet eller de jordiske rester af nogen kan tale. *Topos*'en må ses som en del af en memorialkultur, hvor døde kontakter levende med en morale. Det, at døde kan tale, kan således forstås på mere end et grundlag. Horace Engdahl gør i en anden sammenhæng opmærksom på, at sætningen 'jeg er død', skaber en naturstridig grænsesituation, hvor stemme og liv ikke hænger sammen, og hvor der opstår en revne i sproget. Sætningen kan tænkes som skrift, men ikke som tale, hvilket afslører skriftens egenskaber (Engdahl 2004). Gravindskrifterne lader genstanden tale til betragteren gennem en inskription i jeg-form, uden at genstanden af den grund bliver opfattet som levende: Skrift kan, i modsætning til tale, komme til orde under subjektets fravær.

Der er altså ikke en overordnet fortællerinstans, der moraliserer og vurderer, men muligvis kan måden, hvorpå stoffet er organiseret, hjælpe os med at forstå *Rimkrønikens* baggrund. I *Rimkrøniken* organiseres begivenhederne kronologisk. Det kronologiske princip imødegår principielt, at vi kan udlede en morale eller holdning ud fra måden, materialet er organiseret på: Det er i helt overordnet forstand den tidslige indordning i en rækkefølge, der organiserer stoffet. Spørgsmålet er imidlertid, om det – selvom det kronologiske struktureringsprincip er fremherskende – samtidig er muligt at se konturerne af fortællingens

grundstruktur i *Rimkrøniken*, altså om det med rimelighed også kan siges, at den har en begyndelse, midte og slutning, og om denne organisering af stoffet kan fortælle os noget om tekstens baggrund.

Rimkrøniken har tydeligvis en begyndelse. Denne er konstrueret som en oprindelse, hvor de allertidligste begivenheder i Danmarkshistorien tilsluttes *Bibelen* (1 Mos 5,32), og hvor det danske folks opståen synkroniseres og dateres med gammeltestamentlige begivenheder. Danskerne stammer fra en af Noas tre sønner, Jafet. Jafets søn Magogs slægt kom først til Danmark, og oprindelseshistorien indeholder således et udvandringsmotiv. Dan, Humles søn, bliver den første konge i det land, der opkaldes efter ham, og der gives nogle etymologiske overvejelser over navnet Dan. Synkronisering med gammeltestamentlige fortællinger, udvandringsmotiv og etymologi er almindelige strategier i oprindelseskildringer, og skildringen af danskernes oprindelse må betragtes som en litterær *topos*,¹⁷ dog en *topos*, der etablerer en nær sammenhæng mellem bibel, dvs. den kristne tro, og de danske konger. *Rimkrøniken* har også en midte, som udgøres af kongerækken, det vil sige de kronologisk ordnede 114 konger indtil Christian I. Men har *Rimkrøniken* en afslutning? Det er karakteristisk for krønikegenren, at den i princippet kan fortsættes i det uendelige, og at rækken af begivenheder afbrydes *in medias res* på affattelsestidspunktet. At *Rimkrøniken* er uafsluttelig, viser sig i praksis, i trykket fra 1533, hvor der, som nævnt, er tilføjet et ekstra rim om kong Hans (Toldberg 1956: 93). Tilføjelsen opretholder et kronologisk struktureringsprincip, som imidlertid ikke afslutter og dermed skaber en egentlig fortælling. Som sagt er der ikke undervejs, mellem monologerne, indsat berettende eller beskrivende afsnit og heller ikke fortællerkommentarer, der kunne samle op på, kommentere eller fortolke monologerne, og derigennem afrunde *Rimkrøniken* i en morale. Dette medvirker yderligere til, at den som fortælling betragtet kan synes ufærdig. Det er strengt taget den kronologiske orden, placeringen i kronologien, der giver den enkelte begivenhed dens mening (og dens realisme), ikke dens placering i en fortælling (eller dens virkelighedsforbindelse). Vurderingerne og moralerne gives til gengæld på baggrund af et ikke-realistisk greb og mellem linjerne, nemlig fra kongernes egen mund.

Men når dette er sagt, og selv om *Rimkrøniken* overordnet set kan

¹⁷ Også f.eks. i det engelske (*Robert Mannyngs Chronicle* fra ca. 1338) og det svenske (*Yngsta rimkrönikan* ca. 1520) rimkrønike materiale forankres oprindelsen ved Noa og Jafet. Det var Isidor af Sevilla (ca. 560-636), en af de kristne *auctores*, som i senantikken dannede bro mellem oldtid og middelalder, der introducerede dette afstamningssystem som på stereotyp vis blev genbrugt i middelalderlitteraturen.

synes uafsluttet, er det næppe tilfældigt, at det er Christian I, som også nævnes i tilegnelsen i indledningen til den plattyske oversættelse af *Rimkrøniken*, der er den sidste konge i rækken. Christian I havde opnået en anseelig magtposition i Danmark efter 'krisen i 1460'erne' (Dahlerup 1989, 210), det vil sige i årene 1465-69. Da fik han kontrol over magtfundamentet i samfundet, lenene, og tilsvarende blev hans magt i Slesvig og Holsten fasttømret efter overvindelsen af grev Gerhards militære indfald i 1472. Også rejsen til Rom i 1474 markerer givetvis, at Christian I var en stærk konge. At Christian I oplever en magtkatastrofe efter nederlaget til svenskerne i 1471, giver en dobbelthed i kongens position. På den ene side fremstod han som en stærk konge i Danmark, på den anden side stod han svagt i forhold til svenskerne. Men på trods af denne dobbelthed, kan man sige, 'afsluttes' kongerækken ganske flot med en, på flere måder, stærk konge.

Med dens stærke fokus på kongernes handlinger og med den valgte første persons fremstillingsform, der på insisterende vis levendegør kongerækken og fastholder kongerne som det centrale, kommer det danske kongehus til at fremstå med en autoritet og styrke, som både tilgrænsende lande, måske især Slesvig og Holsten, og unionspartnere, specielt det oprørske Sverige, samt den danske adel vanskeligt kunne konkurrere med. *Rimkrønikens* politiske baggrund kunne måske forklares med Christian I's position, og den nævnte kombination af en indtil stærk kongemagt, der søger øget legitimitet, og samtidig en kongemagt, der er præget af svaghed og konkurrence på unionsniveauet. Konkurrencen afspejler sig måske også i oprettelsen af universiteter. Af stiftelsesbrevene, der affattedes i forbindelse med oprettelsen af Københavns Universitet, fremgår det, at universitetet både skulle gavne den kristne tro og ære kongen, og at universitetet var for alle Christian I's riger, det vil sige for hele unionen (Skriver 2004: 11-47), og dette selv om universitetet i Uppsala som bekendt oprettedes i 1477, to år før Københavns Universitet. Hvis der var konkurrence om historieproduktion, jf. bl.a. at der blev skrevet svenske rimkrøniker, og samtidig var behov for national genoprejsning af dansk hæder, så kunne det – set i forhold til svenskerne – være nyttigt med en dansk rimkrønike.

Afsluttende bemærkninger

Eksemplerne fra *Rimkrøniken* viser, at historieskrivningen ikke ekskluderer fiktive virkemidler og figurativt sprog. Men *Rimkrøniken* blev skrevet, før renæssancen og oplysningstiden igangsatte en udrensning af sprogets figurative side, og før der blev trukket en grænse mellem historie-

skrivning og fiktionslitteratur. Anvendt i *Rimkrøniken* må såvel *prosopopeia* som metaforik i Margrete-monologen, der refererer til *Bibelen* og som er et billede på den nordiske union, betragtes som anvendelse af sprogets muligheder, snarere end som et misbrug af sproglige virkemidler uden for deres behørig sammenhæng. Middelalderen arvede den opfattelse fra antikken, at ord og organiseringen af disse har vægt og værdi i sig selv, og bl.a. denne opfattelse bevirker, at der kan skrives historie på et formelt grundlag. Faktiske begivenheder (i modsætning til fiktive begivenheder) kan ellers ikke tale eller fortælle selv, sådanne kan der kun refereres til og tales om. Faktiske begivenheder kan ikke være subjekt (White 1987), de organiserer ikke sig selv, men organiseres, eller sagt på end anden måde: Historien organiseres i historieskrivningen.¹⁸

Spørgsmålene om *Rimkrønikens* politiske holdning og baggrund, og svarene på disse spørgsmål, er naturligvis relevante som undersøgelsesobjekt, men idet historieskrivning i middelalderen er tænkt og skrevet ind i et formelt felt, der vedrører æstetikken, må den også forstås fra dette udgangspunkt. Dette har bud til både historievidenskaben og litteraturvidenskaben: Historievidenskaben, på sin side, skal tage højde for historiens tekstualitet og begivenhedernes fikcionalitet. Litteraturvidenskaben, på sin side, skal åbne for den genre- og litteraturhistoriografiske diskussion, der følger med, når en kritisk læsning fremhæver middelalderlitteraturens formelle aspekter og derved trækker bl.a. den tids historieskrivning ind i litteraturvidenskabens genstandsfelt.

Bibliografi:

- Albeck, Gustav og F.J. Billeskov Jansen. 1964. »En Danmarkshistorie på vers«. I *Dansk Litteraturhistorie* 1. København: Politikens Forlag, 130-32.
- Arup, Erik. 1902-1904. »Den finansielle side af erhvervelsen af her-tugdømmerne 1460-1487«. I *Historisk Tidsskrift*, 7. række, bind 4: 317-388 og 399-489.
- Brix, Hans. 1936. »Til den danske rimkrønike«. I *Analyser og problemer. Undersøgelser i den ældre danske litteratur*. København: Gyldendalske Boghandel og Nordisk Forlag.
- Brøndum-Nielsen, Johs. 1930. *Om Rimkrønikens sprogform og tilblivelse*. Festskrift udgivet i af Københavns Universitet i anledning af hans

¹⁸ Om annalens, krønikens og historieskrivningens forskellige måder at organisere faktiske begivenheder på se White 1987.

- Majestæt kong Christian X's 60 aars fødselsdag. København: Bianco Lunos bogtrykkeri A/S.
- Brønserud Larsen, Mette. 1998. »National identitet i dansk senmiddelalder?«. I *Historie*, 2: 320-332.
- Christensen, Karsten. 2007. »En bogarkæologisk note om Ålborgfragmentet af Den Danske Rimkrønike«. I *Tænkesedler. 20 fortællinger af fædrelandets litteraturhistorie*, red. Henrik Blicher, Merete K. Jørgensen og Marita Akhøj Nielsen. UJDS. København: C.A. Reitzels Forlag, 15-24.
- Dahlerup, Pil. 1998. *Dansk litteratur. Middelalder. 2. Verdslig litteratur*. København: Nordisk Forlag A/S.
- Dahlerup, Troels. 1989. *Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie 1400-1500 vol. 6. De fire stænder*. København: Nordisk Forlag A/S.
- Dal, Erik. »50 trykte bøger 1482-1522«. I *Bogvennen* 1982: 67-86.
- Damsgaard Olsen, Thorkild. 1969. »Rimkrøniken«. I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*, vol. xiv, 299-303. København: Roskilde og Bagger.
- Ebbesen, Sten. 1990 [1984]. »Anders Sunesen«. I *Dansk litteraturhistorie. Fra runer til ridderdigtning*, 295-304. København: Gyldendal.
- Engdahl, Horace. 2004. *Berøringens ABC. Et essay om stemmen i litteraturen*. Gylling: Arena og arkiv for ny litteratur.
- Frederiksen, Niels Werner. 2007. »Nationale fjendebilleder. Rimkrøniken og de dansk-svenske relationer 1495-1613«. I *Tænkesedler. 20 fortællinger af fædrelandets litteraturhistorie*, red. Blicher, Henrik, Merete K. Jørgensen og Marita Akhøj Nielsen. UJDS. København: C.A. Reitzels Forlag, 25-37.
- Friis, Oluf. 1945. *Den danske litteraturs historie*. København: H. Hirschsprungs Forlag.
- Gustafsson, Harald. 2000. *Gamla riken, nya stater. Statsbildning, politisk kultur och identitet under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*. Stockholm: Atlantis.
- Haastrup, Niels. 1982. »Sprogarbejdere – med og uden bøger. Om nogle skolebøger og *Rimkrøniken*«. I *Bogvennen. Skrift, bog og billede i senmiddelalderens Danmark*, 87-104. København: Christian Ejlers.
- Jørgensen, Ellen. 1964 [1931]. *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*. 3. oplag. København: Gyldendal.
- Kværndrup, Sigurd. 1990a. »Rimkrøniken«. I *Dansk litteraturhistorie* 1. 2. udgave. København: Gyldendal.
- Kværndrup, Sigurd. 1990b. »Om alt menneskens levned«. I *Dansk litteraturhistorie* 2. udgave. København: Gyldendal.

- Jansson, Sven-Bertil. 1971. *Medeltidens rimkrönikor. Studier i funktion, stoff, form*. Studia Litterarum Upsaliensia 8. Nyköping: Länstryckeriet.
- McGuire, Brian Patrick. 1982. *The Cistercians in Denmark. Their Attitudes, Roles, and Functions in Medieval Society*. Cistercian Studies Series: Number Thirty-Five. Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications, Inc.
- Nevers, Jeppe. 2005. *Kildekritikkens begrebshistorie*. Odense: Syddansk Universitets Forlag.
- Nielsen, Torben. 1986. »The first printed book in Danish«. I *From Script to Book. A Symposium*. Red. Hans Bekker-Nielsen, Marianne Børch og Bengt Algot Sørensen, 9-18. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Nøjgaard, Morten. 1993. *Det litterære værk. Tekstanalysens grundbegreber*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Pedersen, Jan. 1998. »Historiens form: En sammenligning af tre versioner af Danmarks økonomiske og sociale historie ca. 1750-1810«. I *Fortid og Nutid*, 181-218.
- Poulsen, Bjørn. 2000. »Samfundet set af en 1500-tals borger. Om typer og social mobilitet i Hans Christensen Sthens »Kort Vending««. I *Mark og menneske. Studier i Danmarks historie 1500-1800. Tilegnet Karl-Erik Frandsen*. Red. Claus Bjørn og Benedicte Fønnesbech-Wulff, 123-38. Ebeltoft: Skippershoved.
- Regnar, Hanne. 1983. »En hidtil overset kilde til den danske rimkrønike«. I *Danske studier*, 81-96.
- Rimkrøniken I. Den danske rimkrønike I. Ghementrykket 1495 med variantapparat*. Udg. Helge Toldberg. København: J.H. Schultz forlag, 1961.
- Rimkrøniken III. Den danske rimkrønike III. Nedertysk oversættelse (Københavns-håndskriftet)*. Udg. Helge Toldberg. København: J.H. Schultz forlag, 1959.
- Simonsen, Dorthe Gert. 2001. »Tegn og iagttagelse. At læse Erslev efter »Den sproglige vending««. I *Historisk Tidsskrift* 101:1, 146-180.
- Schmidt, Povl. 2000. *Danske litterære tekster fra yngre middelalder*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Skriver, Dorthe. 2004. *Grundlæggelsen af Københavns og Uppsalas Universiteter*. Specialeopgave afleveret på Afdeling for Historie, Aarhus Universitet.
- Summerfield, Thea. 1998. *The Matter of Kings' Lives. The Design of Past and Present in the Early Fourteenth-Century Verse Chronicles by Pierre de Langtoft and Robert Mannyng*. Costerus New Series 113. Amsterdam-Atlanta, GA: Rodopi B.V.
- Toldberg, Helge. 1956. »De gamle tryk og håndskrifter af Den Danske Rimkrønike«. I *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* xliii, 85-116.

- Toldberg, Helge, udg. og med forord. 1961. *Den danske rimkrønike*. I-III. København: J.H. Schultz forlag.
- Vilhelmsdotter, Gisela. 1999. *Riddare, bonde och biskop. Studier kring tre fornsvenska dikter jämte två nyeditioner*. Acta Universitatis Stockholmiensis 42. Stockholm: Almquist & Wiksell.
- White, Hayden. 1973. *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- White, Hayden. 1990 [1987]. »The Value of Narrativity in the Representation of Reality«. In *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*, 1-25. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

SUMMARY

Political and Aesthetic Aspects of the Rhymed Chronicle

Although the *The Danish Chronicle*, commonly called "The Rhymed Chronicle", from the second half of the fifteenth century, is among the first historical works written in Danish and presumably the first printed book in the Danish language, neither historians nor literary scholars have evidenced much interest in it. The present article discusses why this is so and points out two reasons. Firstly, from a modern perspective the work lies on the border between historical and literary research; secondly, it is considered unoriginal in the sense that it adds nothing substantial to earlier texts. None the less, closer scrutiny of both its political and aesthetic aspects indicates that the Chronicle deserves rehabilitation as an appropriate object of study in both fields of research. Its traditional relegation to a limbo at the interstices of history and literature is due to a post-Medieval boundary drawn between literary and non-literary texts, whereas today, under the impact of new theories and methods (e.g., the Linguistic Turn), that borderline has become fluid. It is shown how elements of the Chronicle which have been difficult to fit into modern categories become meaningful, once they are examined in the light of the Medieval practice of fusing history and aesthetics.

The article points out how the Chronicle's political bias and background pose relevant research questions, when the text is understood in the context of its times, where past deeds were envisaged and related in aesthetic forms that included fictional devices and a wealth of tropisms. In this respect the study emphasizes two striking instances of fictionalized content. The one is its monologist form: the history of Denmark is narrated in a series of monologues, in which 115 monarchs, one after the other like successive voices beyond the grave, tell the story of their life and death, each prefixing the tale with moralizing aphorisms against which their deeds and misdeeds can be mirrored. The monarchs alone are allowed to speak; there is no intervening third-person narration or commentary. The other interesting trait is the structural form of the Chronicle: although the single monologues are presented in strictly chrono-

logical order and apparently could in principle continue indefinitely with the addition of every subsequent king, a superimposed, implicit tripartite periodization emphasizes the paramount importance of the last figure in the series, (the presumably still reigning) King Christian I, at the apex of Danish history. At a time when historical writers vied with one another in promoting the interests of competing powers it can be argued that the Rhymed Chronicle, with the deft use of these and other current aesthetic forms, was intended to enhance the superior power and authority of the Danish Monarchy in the face of threats not only from its neighbouring lands (Schleswig and Holstein as well as its partners in the Kalmar Union, particularly the rebellious Swedes), but also from the restless Danish nobility.

Translated by Michael Wolfe